

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

**СИСТЕМА ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ:
ДОСВІД МИНУЛОГО – ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ**

до 85-річчя академіка В. І. БОНДАРЯ

Збірник наукових праць

Харків 2023

Корженко А. С. Особливості емоційної сфери дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення під час воєнного стану.	369
Мураховець О.М. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі	374
Онишко С.В. Батьківська підтримка дітей з ООП.	379
Семененко-Кожух Ю.В. Методика дистанційної логопедичної корекції афазії.	381
Стадник О. А. Особливості сучасного стану психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивно-ресурсного центру.	387
Субота К.В. Формування мовленнєвої активності у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектру.	392
Чечко Т.М. Аналіз потреб батьків дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення в інклюзивно-ресурсних центрах.	395
Шевченко С.А. Особливості дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують підлітків з інтелектуальними порушеннями	400
Якуба Л.С. Консультування батьків як засіб створення умов для формування діалогічної компетентності дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку.	402

СУЧАСНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО І БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Бацилєва О. В., Докійчук І. О. Життєстійкість як ресурс особистісного благополуччя в умовах сьогодення.	408
Дармограй І. В. Застосування прийомів здоров'язберігаючих технологій на корекційних заняттях в спеціальній школі.	411
Єна А. О. Створення педагогічної ситуації особистісно-орієнтованого фізичного виховання як провідна психолого-педагогічна умова збереження здоров'я дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями.	414
Іванова Л. О. Підтримка психоемоційного стану учнів з інтелектуальними порушеннями під час дистанційного навчання в умовах воєнного стану.	419
Левченко С. Ю. Організація раціонального рухового режиму як провідна психолого-педагогічна умова збереження здоров'я дітей дошкільного віку з ООП.	424
Літвін Ю.Ю. Мнемотаблиці як засіб формування складової структури слова у дітей старшого дошкільного віку із ФФНМ.	429
Новіцька Л. Ф. Шляхи формування здоров'язбережувального освітнього середовища в спеціальній школі.	431
Присяник О.П. Напрямки логопедичної роботи з корекції дисграфії внаслідок порушень мовного аналізу та синтезу.	435
Семотюк Г.Ю. Підтримання працездатності дітей молодшого шкільного віку з ООП у процесі дистанційного навчання засобами рухливих ігор та вправ як засіб формування їх здоров'язбережувальної компетентності.	439
Чугунов Б. В. Вплив використання терапевтичних методів на зменшення	444

1. Голуб Н.М. Дидактичний матеріал з корекції та розвитку писемного мовлення учнів молодшого шкільного віку: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2014. Ч1. 384 с.
2. Логопедія. Підручник за ред. М.К. Шеремет. Київ: Видавничий дім «Слово», 2010. 369 с.
3. Марченко І.С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників) : Навч. пос. – Вид. 3-е. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. – 312с.
4. Пічугіна Т. В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації) / Т. В. Пічугіна // Дефектологія. – 1998. – № 1. – С. 6–12.
5. Чередніченко Н.В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ): навчально-методичний посібник. Київ: Слово, 2014. 208 с.

Семотюк Г.Ю.

здобувач вищої освіти

спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Щербак Ірина Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри здоров'я людини,

реабілітології і спеціальної психології

Харківський національний педагогічний

університет імені Г.С. Сковороди

ПІДТРИМАННЯ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ООП У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ РУХЛИВИХ ІГОР ТА ВПРАВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЇХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Сучасна ситуація, що склалась в освіті у зв'язку з повномасштабним вторгненням країни-агресора, практика роботи з дітьми молодшого шкільного віку з ООП вимагають нових підходів до розуміння процесу навчання. Це обумовлено розривом між фізичним вихованням та іншими видами навчальної діяльності учнів з ООП у процесі дистанційної освіти.

Перед вчителями початкової школи на сьогоднішній день стоїть складне завдання: сформувати в учнів з ООП цілісний світогляд, що включає життєві навички, які сприяють фізичному, соціальному, духовному та психічному здоров'ю та свідоме ставлення до власного здоров'я, формування основ здоров'язбережувальної компетентності в умовах он-лайн навчання. Особливого значення при цьому набуває підтримка працездатності молодших школярів з ООП як провідний фактор засвоєння ними навчального матеріалу, спосіб виявлення рівня їх адаптаційних можливостей до умов, у яких здійснюється освітній процес, підтримання їх здоров'я, формування основ здоров'язбережувальної компетентності.

У «Маніфесті про спорт», схваленому ЮНЕСКО, вказано на необхідність дотримання розумних меж інтелектуального виховання і визначення відповідного місця фізичного виховання, на яке варто виділяти від 1/3 до 1/5 загального навчального часу (залежно від віку дітей) [1,7].

М. Лебедєвою доведено, що у дітей, які знаходяться у стані недостатньої рухової активності, спостерігається низький рівень функціональних можливостей, дещо загальмований інтелектуальний розвиток, знижена розумова працездатність [1,7].

Педагогам на уроці потрібно створити для дітей молодшого шкільного віку з ООП таке спеціальне безпечне, здоров'язбережувальне середовище, що дозволяло б їм не лише тривалий час підтримувати працездатність, але й уникати фізичної та розумової перевтоми.

Проблема підтримки працездатності дітей молодшого шкільного віку не нова. Над її розв'язанням працював ряд вітчизняний та зарубіжних вчених і педагогів: Ш. Амонашвілі, О. Богініч, П. Брег, А. Бурова, Е. Вільчковський, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Питанню впливу рухової активності, занять фізичною культурою на рівень працездатності присвячені праці Е. Аркіна, Л. Какуріна, А. Коробкова. Проблеми застосування рухливих ігор як одному зі способів розвитку та корекції працездатності дітей під час освітньо-виховної роботи присвячені наукові праці Н. Денисенко, О. Дубогай, Ю. Змановського.

На сьогоднішній день залишається не розв'язаним питання підтримки працездатності молодших школярів віку ООП під час он-лайн освіти.

Метою нашого дослідження є розкриття взаємозв'язку між пізнавальною та руховою діяльністю учнів початкових класів з ООП; визначення найбільш ефективних підходів до інтеграції освітнього, оздоровчого та загального виховного напрямів організації дистанційного навчання таких дітей.

Провідними методами нашого дослідження є аналізу психологічних, педагогічних, соціологічних наукових джерел, вивчення й узагальнення практичного педагогічного досвіду.

Щоб сформулювати у дітей молодшого шкільного віку з ООП здатність діяти цілеспрямовано та результативно під час уроків вчителю необхідно створити відповідні зовнішні умови, що будуть суттєво впливати на функціональний стан організму учнів у цілому, і, як наслідок, – на рівень їх працездатності.

Організовуючи синхронні або асинхронні он-лайн уроки вчитель повинен пам'ятати, що розумова працездатність має три основні етапи, кожен з яких має свої особливості:

- перший етап – впрацювання (входження) триває перші 3-5 хв. Його можна суттєво скоротити, якщо зацікавити школярів молодшого віку з ООП, тим, що буде відбуватись на уроці, привернути їх увагу до подальшої праці;

- другий етап – оптимум (час найвищої працездатності) – 10-15хв. Цей період можна істотно подовжити, якщо змінювати види діяльності учнів з ООП, підтримувати в них інтерес до виконання навчальних завдань. Однак варто пам'ятати, що висока інтенсивність навіть дуже цікавих для школярів та різноманітних видів роботи під час уроку не повинна тривати більше ніж 20 хв.;

- третій етап – зниження працездатності.

Н. Денисенко зауважує, що працездатність обумовлюється трьома основними системами, що пов'язані між собою: фізіологічна (фізична); психічна (інтелектуальна або розумова) та емоційна. Функціонування цих систем взаємообумовлене та залежить від особливостей стану здоров'я кожного з учнів з ООП [3, 38].

Першою ознакою настання втоми у дітей молодшого шкільного віку з ООП є зниження уваги, що зменшує якість усіх когнітивних процесів (уваги, пам'яті, мислення). Учні з ООП роблять багато помилок, відповідаючи на запитання педагога, або зовсім не відповідають; вони припускаються простих помилок у процесі письма, робити з ножицями тощо. Далі повільно настає час, так званого, рухового неспокою, що знаходить своє вираження у поведінці школярів молодших класів з ООП. Вони стають збудливими, часто відволікаються. Н. Денисенко наголошує на тому, що діти молодшого шкільного віку з ООП, які мають слабку нервову систему, можуть навіть заснути, не витримавши дії втоми. Зовнішні прояви втоми обумовлені змінами в регуляції фізіологічних функцій. Учні з ООП можуть зблідніти або почервоніти, почати сильно пітніти.

Як правило, працездатність дітей молодшого шкільного віку з ООП знижується достатньо швидко. Так, тривале перебування учнів у положенні сидячи біля комп'ютера або будь-якого іншого гаджета стає причиною втоми очей, хребта та призводить до застійних явищ у м'язах шиї, спини та ніг, що викликано уповільненням кровообігу. Усі органи та системи організму дитини з ООП не отримують достатнього рівня кисню, що призводить до головного болю, болю у шлунку. За умови тривалого впливу втоми та (або) перевтоми на дітей молодшого шкільного віку з ООП, у них суттєво знижується ступінь опірності до захворювань, повільно зникає апетит, починаються розлади сну. Такі учні стають дедалі більш апатичними, дратівливими, можуть виявляти агресію. Вони менше виражають позитивні емоції такі як радість, захоплення, здивування. Молодші школярі з ООП роблять «крок назад» у засвоєнні навчального матеріалу, що пов'язане зі зниженням їх пізнавальної активності, допитливості.

Втома – стан організму, який виникає внаслідок фізичного й розумового напруження, а також під впливом негативних емоцій, і характеризується зниженням працездатності. Основними об'єктивними показниками втоми є збільшення часу та зниження якості виконання певних операцій [2, 60].

Розумова втома – стан центральної нервової системи, що виникає внаслідок перенапруження й характеризується зниженням продуктивності розумової діяльності: зменшення рівня уваги, сповільнення всіх процесів [4, 52].

Вчені розглядають втому як фізіологічний стан організму, що виникає внаслідок тривалої або (та) одноманітної діяльності. Втома має подвійну біологічну дію. За Н. Денисенко, цей стан являє собою захисну реакцію на надмірне виснаження організму, а з іншого – стимулює відновлювальні процеси, розширює межі функціональних можливостей [3, 36].

З віком, у школярів з ООП працездатність нервових клітин підвищується, значною мірою завдяки цілеспрямованій роботі педагогів. Такі учні можуть порівняно довго зберігати свій активний, робочий стан.

К. Крутій наголошує, що важливим способом боротьби з втомою є правильна організація розумової праці, виховання з дитинства інтересу й звички до систематичної розумової діяльності [4,52].

Мета вчителя під час дистанційного уроку, що проводиться в синхронному режимі, – не лише своєчасно помітити ознаки втоми в учнів, але й максимально віддалити час її настання і, найважливіше, не допускати виникнення перевтоми.

З цією метою доцільно зменшити навантаження (дати більш легке завдання), змінити вид діяльності (перейти від письма або читання до відповідей на запитання), запропонувати учням молодшого віку з ООП просто відпочити (виконати комплекс динамічних вправ, фізхвилинку тощо).

Вчителю обов'язково потрібно пам'ятати, що вміння дитини молодшого шкільного віку з ООП протистояти втомі є частиною формування в них навичок здорового способу життя, основ здоров'язбережувальної компетентності. Особливе місце у цьому належить саме застосуванню рухливих ігор.

О. Дубогай переконливо доводить, що активність учнів з ООП у процесі рухливих ігор, що створені завдяки інтеграції дидактичного матеріалу і спеціально визначених відповідних фізичних вправ, не лише своєчасно забезпечує зняття розумової і м'язової статичної втоми, але й стимулює вищу нервову діяльність, поліпшує м'язово-суглобову чутливість і орієнтацію тіла та окремих його частин у просторі, розпізнавання образів, символів, визначення форми фігур через родову подібність і видові відмінності, виявлення типологічних і комбінованих властивостей предметного середовища [5, 56].

Під час проведення он-лайн уроків вчитель повинен застосовувати рухливі ігри та ігрові вправи, вирішуючи два основних завдання.

Так, з метою зняття м'язової втоми педагогу доцільно застосовувати ігри середньої рухливості та малорухливі. Час їх проведення необхідно обирати, враховуючи вид та тип уроку, окремі компоненти його структури, місце у розкладі, а також навчальну чверть, день тижня, пору року.

Рухливі ігри та ігрові вправи застосовуються під час синхронних он-лайн уроків для школярів з ООП з метою:

- реалізації завдань формування здоров'язбережувальної компетентності, вироблення стійкої мотивації до здорового способу життя;
- профілактики розумової втоми та перевтоми;
- переключення уваги з дидактичних завдань на активну, емоційно забарвлену рухову діяльність;
- призупинення процесів гальмування в корі головного мозку, що виникають як реакція на дію сильних подразників, що впливають на учнів з ООП під час уроку.

Працездатність дітей молодшого шкільного віку з ООП під час дистанційного навчання значно підвищується, якщо їм пропонуються ігрові

вправи та рухливі ігри, що роблять відпочинок емоційно насиченим. Так, під час виконання навчальних завдань у зошитах, у школярів з ООП стомлюються м'язи рук та очей, спини та ніг. Саме тому їм корисно пропонувати імітаційні вправи, у процесі виконання яких учні мали б змогу спочатку поєднувати виконання пальчикової гімнастики, театру в руці з вправами для очей, а потім виконати рухи на випрямлення хребта, розправлення грудної клітини та згинання й розгинання ніг у колінах.

Окремим напрямком є використання спеціальних видів завдань, що передбачають засвоєння навчального матеріалу безпосередньо під час участі у рухливих іграх та вправах. Такий підхід базується на дослідженнях психологів про те, що інформація запам'ятовується швидше, якщо дитина не лише чує, але й бачить, образно уявляє те, що вона почула, на фоні ігрової діяльності або яких-небудь рухових дій, які є певним емоційним фоном та настроєм [5, 53].

Вчитель має можливість самостійно розробляти цікаві для учнів з ООП рухливі дидактичні ігри. Під час таких ігор молодші школярі з ООП запам'ятовують складний навчальний матеріал мимовільно, усвідомлюють сутність нових понять набагато швидше та якісніше. Саме рухова активність стає тлом для створення образу-асоціації знань, які повідомляє вчитель.

І. Павлов наголошував: «Асоціації мають дуже важливе значення для процесу пам'яті та мислення, як первинна основа їх» [5, 53].

У процесі використання рухливих дидактичних ігор учні з ООП краще вмотивовані на якісне виконання навчальних завдань. Вчителю легше підтримувати їх інтерес до процесу засвоєння знань, а також переключати увагу, запобігаючи розумовій та м'язовій втомі.

Прикладом таких ігор може стати закріплення навичок правопису окремих літер, які вчитель пропонує школярам з ООП написати пальчиком на парті, на власній долоньці, скласти за допомогою пальчиків обох рук, а після цього – лише очима на стелі, на підлозі, на стінах з права та зліва. Також можна запропонувати учням написати літеру на підлозі великим пальцем правої ноги, попередньо знявши взуття.

Разом з цим, у процесі рухливих дидактичних ігор здійснюється оздоровчий вплив на організм дітей молодшого шкільного віку з ООП. Відбувається корекція постави, формуються навички правильного дихання, вдосконалюється функціональний стан організму в цілому завдяки загальному тренуванню учнів.

Можна зробити висновок про те, що проведення рухливих ігор та ігрових вправ, які розробляються вчителем з урахуванням дидактичного матеріалу певного загальноосвітнього он-лайн уроку, сприяє підвищенню якості опанування школярами з ООП необхідними знаннями, вміннями, навичками завдяки попередженню розумової та м'язової втоми. Також у процесі уроків, до яких інтегровані рухливі дидактичні ігри та вправи відбувається не лише повноцінний розумовий, але й фізичний розвиток дітей молодшого шкільного віку з ООП. У них формується свідоме ставлення до власного здоров'я, основи здоров'язбережувальної компетентності.

Подальшим напрямком роботи з цього питання може стати поєднання рухливих дидактичних ігор з музичним супроводом. Застосування веселої, ритмічної музики надало б змогу переключати увагу дітей молодшого шкільного віку з ООП від одного виду діяльності до іншого, більш тривалий час підтримувати їх працездатність та задовільний емоційний стан.

Література

1. Вільчковський Е.С., Денисенко Н.Ф. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 128 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
3. Денисенко Н.Ф., Лиходід Л. В, Луїнович С.В., Михайліченко А.Ф. Витоки здоров'я дитини: Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 160 с.
4. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутий, О.О. Фунтікова. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 324 с.
5. Дубогай О. Навчання в русі: здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі. Київ: Видавничий дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2005. 112 с.

Чугунов Б. В.

здобувач вищої освіти
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Науковий керівник: Казачінер О. С.
доктор педагогічних наук, професор
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ НА ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ АГРЕСИВНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

У статті окреслено загальні види терапевтичних методів, які можна використовувати при роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями, які проявляють агресивну поведінку та проаналізовано значення впливу психотерапевтичних методів на корекцію агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: діти з інтелектуальними порушеннями, агресивна поведінка, корекційна спрямованість, терапевтичний метод.

The article outlines the general types of therapeutic methods that can be used when working with children with intellectual disabilities who exhibit aggressive behavior and analyzes the importance of the influence of psychotherapeutic methods on the correction of primary schoolchildren's aggressive behavior.

Keywords: children with intellectual disabilities, aggressive behavior, correctional orientation, therapeutic method.